

Hvad Tankgravene kan afsløre.

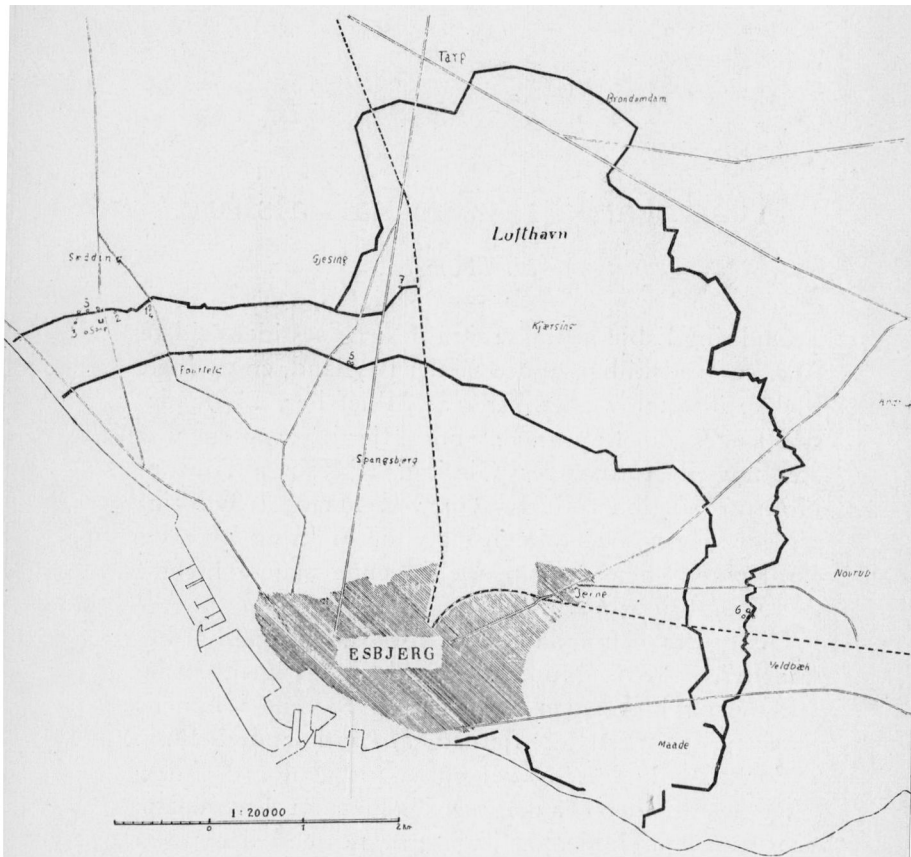
Af N. Thomsen.

Omkring Esbjerg strakte sig i Besættelsestidens sidste Aar, som adskillige andre Steder i Jylland, en dobbelt Række Tankgrave, flankeret af Minefelter, Pigtraads-spærringer og Løbegrave. Fra Hjerting-Bugten ved Sædding i Nord, over Gjesing, Kjærsing, Tourup, Nourup, Veldbæk til Kysten ved Maade i Syd zigzag'ede de sig i en ujævn Halvbue omkring Byen og Lufthavnen, hensynsløst ødelæggende mange Hektar god Landbrugsjord.

Disse Grave kom, til Held for os, aldrig til at bestaa deres Prøve. Nu er de dækkede til igen, Minefelterne og Pigtraaden er borte, og Saarene i Egnens Struktur vil snart være fjernede af Landmandens Plov.

For arkæologisk, og vel ogsaa for geologisk Interesserede var den Tanke nærliggende, at her maatte være noget af finde, og Tankgravene med deres 3 m dybe, lodrette Sider var da ogsaa ved Siden af deres noget tvivlsomme militære Formaal, storstiledede Søgegrøfter, med oplagte Chancer for at kunne afsløre adskilligt om Egnens Fortidshistorie.

Vandringer gennem Størsteparten af Esbjerg-Egnens ca. 35 km lange Tankgravssystem, har da ogsaa givet Resultater, der, selv om de ikke kan siges at være det helt Store, dog kan fortælle os noget om Egnens Bebyggelse, især i et bestemt Afsnit af Oldtiden.

De tyske Tankgrave omkring Esbjerg.

1. Stort Affaldslag fra Folkevandringstiden.
2. Brønd eller Vandhul.
3. Affaldslag omkring Sædding Skole.
4. Urne fra Sædding.
5. 2 Urner fra Spangsbjerg.
6. Mindre Affaldsgruber og en Brandgrube. Romersk Jernalder.
7. Brandgrube, udateret.

Førstelærer Randløv, Sædding Skole, var under Besættelsen, forøvrigt af en interesseret tysk Ober-Leutenant, blevet gjort opmærksom paa flere Forekomster, der formentlig hidrørte fra Oldtiden. Disse, der var kommet for Dagens Lys ved Anlæg af Løbegrave o.l., kunde naturligvis ikke dengang undersøges nærmere.

Især var Randløv opmærksom paa, at en Løbegrav paa Marken Nord for Knud Jørgensens Gaard og tæt Vest for den gamle Fourfeld-Guldager-Vej, gennemskar et dybtliggende Lag af Sten og Lerkarskaar.

Med nogen Spænding gik man ikke længe efter Kapitulationen i Gang med en foreløbig Undersøgelse. Paa et Punkt, hvor 2 Løbegrave mødes omtrent vinkelret, fandtes ca. 1 m under Jordoverfladen et ca. 20–30 cm tykt Kulturlag, bestaaende af kulsort, næsten fedtet Jord, stærkt iblandet med rødlig og graalig Aske og tildels formuldet Trækul.

Dette Bælte var fyldt med haand- og hovedstore Marksten, og imellem disse Lerkarskaar og atter Lerkarskaar. Laget var dækket af mørkfarvet Jord, der skarpt skiller sig ud fra det normale Sandlag under Muldlaget.

Førstelærer H. K. Kristensen, Lunde, blev undersøgt, og han deltog i Udgravningen paa Stedet.

Der fremgravedes et meget stort Antal Lerkarskaar, hvoraf mange med Mundingsrande, og enkelte Stykker med bevarede Ører, men de kunde i intet Tilfælde samles til hele Kar eller Potter.

Til at begynde fandtes kun Randskaar med let udadbuede Kanter, der var lidet karakteristiske, da disse kendes gennem hele det vidtstrakte Tidsrum Ældre Jernalder (400 f. Kr. — 400 e. Kr.).

Karrene har været ret store, Mundingsdiametre paa ca. 40 cm og mere var almindelige, Bunddiametrene

gennemgaaende 15–20 cm. De har været groft udførte, store Forraadskar fra Husholdningen, oftest tykvæggede, eller med en ekstra paalagt ru Lermasse udenpaa til Forstærkning og maaske for at gøre det lettere at holde ved Karret.

Farverne var rødlige, graa og brune, kun enkelte mindre Krukker og Skaale var smukt sorte og glattede.

Det lykkedes dog omsider at finde frem til en sikker Datering, idet der fremkom en Del Skaar, hidrørende fra en stor bredbuget Krukke, ved Mundingsranden ca. 45 cm i Diameter. Paa Bugens bredeste Sted og foroven, lige under Mundingsranden, fandtes et paalagt Lerbaand med tætsiddende Fingerindtryk, en Ornamentering, der her i Landet brugtes i Folkevandringstid, det sidste Aarhundrede af Yngre romersk Jernalder. Disse, og en Del andre Lerkarskaar indsendtes til Nationalmuseet til nærmere Bedømmelse.

Senere er Udgravningen lejlighedsvis fortsat, uden dog at Billedet har ændret sig. Der fandtes Skaar af en større sort Krukke, der havde et kraftigt paalagt Baand under den profilerede Mundingsrand, derudover var der ingen Tegn paa Ornamentpynt. Blandt de opgravede Sten fandtes flere Knusesten, Oldtidsmandens Hammer, og et Fragment af Underliggeren af en Skubbekværn.

Forekomsten dannede tilsyneladende en ujævn Rundkreds, maalt i Løbegravene ca. 7×9 m. Uden Tvivl staar vi her over for et Affaldslag fra en Jernalderboplads, formentlig fra sidste Del af Romertiden, omkring Aar 400 e. Kr. Antagelig er et Hul, maaske fremkommet ved Gravning efter Ler eller Sand, senere blevet benyttet til Henkastning af Husholdningsrester, (den sorte, fedtede Jord turde tyde paa det) de mange ituslaaede Forraadskar, og Sten, bortryddede fra Ag-

rene. Efterhaanden er Hullet saa blevet helt opfyldt.

I den yderste Tankgrav, ca. 100 m Øst for Terphagevejen og ca. 250 m Vest for den foran beskrevne Forekomst, kunde man se Profilen af en Grube, ca. 150 cm bred, og hvis Bund laa ca. 180 cm under den nuværende Jordoverflade. Grubens nederste Lag var ogsaa her sort Jord, forskelligfarvet Aske, Sten og Lerkarskaar.

H. K. Kristensen, der ogsaa undersøgte denne Forekomst, bemærkede et enkelt Randskaar, der tydede paa Keltisk Jernalder, men dette var dog alt for usikkert til en Datering. Endvidere paavistes, at der i Bundten var Spor af Slam, hvilket maaske kan tyde paa, at vi her har fundet en gammel Brønd, i hvert Fald maa der paa et bestemt Tidspunkt have staaet Vand i Hullet.

Hvor meget, der er bortgravet ved Tankgravens Anlæg, vides naturligvis ikke, men 50 cm inde i dens lodrette Side stødte man paa det normale gule Undergrundssand.

I den mørke Jord over »Kulturlaget«, der ogsaa her var 20—30 cm tykt, fandtes intet.

I den samme Tankgrav, paa Strækningen mellem Terphagevejen og Hjertingvejen fandtes 3 smaa Affaldsafflejringer, med sparsomme og ukarakteristiske Lerkarrestere. En større Sten, der ragede ud fra Tankgraven i en af Forekomsterne, viste sig at være Underliggeren af en Skubbekværn af Jernalders Type.

Allerede under Tyskernes omfattende Befæstningsarbejder 1940—41 i Terrænet Syd og Vest for Sæding Skole, omkring de nu helt sløjfede »Femhøje«, fremkom et større Affaldslag, der helt bortgravedes. Enkelte af de derfra bevarede Lerkarskaar bedømtes senere af H. K. Kristensen, som værende fra Romersk

Tid. Flere Skaar af en større Krukke kunde samles, den udadbuede Mundingsrand var prydet med tværgaaende Streger, antagelig indtrykket i det vaade Ler med en Negl. Desuden fandtes her en itubrudt Ildbuk, ret groft udformet, og en Tenvægt, 7 cm i Diameter.

Efter Fundet af alle disse Affaldsrester fra Jernalderfolkets Husholdning, skulde det ikke være usandsynligt ogsaa at finde Spor af selve Beboelsen, men saa vidt som til at finde en Hustomt strakte Heldet sig ikke.

Derimod reddede Førstelærer Randløv Resterne af en Gravurne, der fremkom ved Anlægget af det Løbegravssystem, der ogsaa gennemskar den først omtalte Affaldsaflejring, og ikke mere end 4—5 m Syd for denne.

Urnen, hvoraf Halvdelen mangler, indeholdt intet udover de brændte Ben. Den er lav og buget, ca. 26—27 cm i Diameter paa det bredeste Sted, og er ca. 22 cm høj, men hele Mundingsranden mangler. Urnen, der er sort og glattet, er prydet med en flygtigt indstribet Ornamentering, bestaaende af 3 parallelt rundtløbende Streger under Munderingsranden, og derunder, ned til Bugens bredeste Sted, et treliniet Zigzagmønster. Efter dette at dømme er den fra Rømersk Tid.

Den samme Mark har altsaa, paa to hinanden ikke særligt fjerne Tidspunkter, været brugt henholdsvis til Begravelsessted og Affaldsplads.

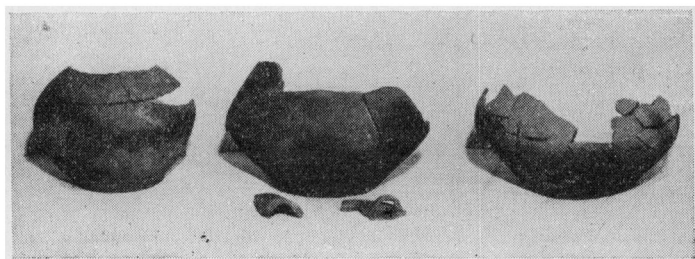
2 andre Urner fandtes siddende tæt under Muldlaget i Tankgraven ca. 100 m Nord for Spangsberg Møllegaard paa Gaardejer Holger Villadsens Jord.

Gravemaskinen havde kappet et Bid af Siden paa dem begge, saa den halve Urnes Profil, med dens Ind-

hold af brændte Ben sad synligt i Tankgravens Side.

Urnerne, der sad ca. 1 m fra hinanden, blev forsigtigt gravet ud, og saa mange løse Skaar som muligt samlet op fra Gravens Bund, hvor de laa spredt og tildels dækket af Sand, Mudder og nedkastet Pigstraad. Mundingerne var forlængst ødelagte ved Pløjning, og kun et enkelt Randskaar af hver Urne var til at finde.

Urnerne er begge ret store, flade og bredbugede. Den ene er 32 cm bred paa det bredeste Sted, og ca. 29 cm høj, den er matsort og ret tykvægget, med stærkt udadbuget Mundingsrand.

Gravurner fra Romersk Jernalder.

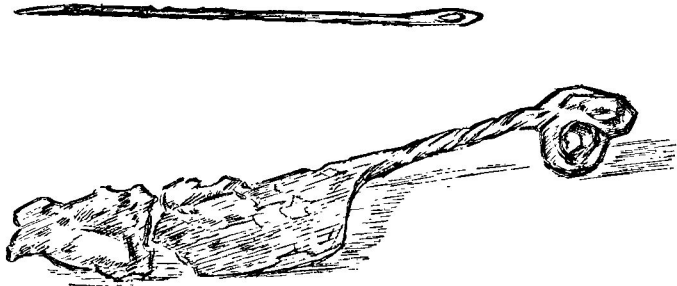
Fra Venstre: Uinen fra Sædding (Den yderst svage Ornamentik har ikke kunnet gengives ved Fotograferingen) og de to i Spangsborg fundne, noget større Urner.

Paa et Skaar er et Øre bevaret, det er X-formet, d. v. s. bredt foroven og forneden og smalt paa Midten, en Detaille, der henføres til Romersk Tid. Der fandtes ikke, i de Benrester, der var tilbage, Gravgaver af nogen Art.

Urne Nr. 2 er 33 cm bred over Bugen, og ca. 26 cm høj (Højdemaalene paa begge Urnerne var selv sagt vanskelige at bestemme nøjagtigt), mere tynd-

vægget end den første, men iøvrigt af omtrent samme Form. Deres Farve er graabrun, der er intet Spor af Øren paa de som sagt, sparsomme Rester af Overdelen. Mundingsranden er stærkt fortykket og facetteret, typisk for Romertiden.

Blandt Benresterne her laa et Par Gravgaver, eller maaske Ting, der som Dragttilbehør har fulgt den døde paa Baalet og i Graven. Der fandtes en 14,5 cm lang, stærkt forrustet Krumkniv med snoet Metalskaft, og med en Oprulning i Skaftets Ende, formet som et Øje, antagelig til Ophængning paa Dragten. Bladet har udbuet Æg og indbuet Ryg. Aabenbart den daglige Madkniv.

Synaal og Krumkniv.*)

Desuden fandtes en velbevaret 10,9 cm lang Synaal af Jern, den har aflangt Øje, og ligner mest af alt en moderne, stor Stoppenaal. Disse Ting tilsendtes H. K. Kristensen, der udtaler, at mens Naalen omtrent kan være fra hvilken som helst Tid af Jernalderen, er Kniven romersk, hvilket jo stemmer nøje sammen med

*) Hr. Kunstmaler Niels Holbak, Esbjerg, har af Interesse for Arbejdet udført Tegningen af Naalen og Kniven, hvorfor Forf. er ham Tak skyldig.

de øvrige Iagttagelser. Den sidste Urne skulde vel efter Tingene at dømme, være en Kvindegrav.

Urnebegravelserne under flad Mark kendes i Sydjylland fra Romersk Tid, øjensynlig har Ligbrændingen holdt sig længere her end i det øvrige Jylland, hvor Jordfæstesykkiken i langt højere Grad paa dette Tidspunkt har vundet Terræn.

Maaske kan man faa den Tanke, at de to tæt ved hinanden siddende Urner kunde tyde paa at Marken her har været en Begravelsesplads, men dette er dog næppe Tilfældet, da Tankgraven, der gaar tværs over Arealet, i saa Fald vilde have afsløret flere Grave.

Forøvrigt giver hidtil fundne Urner fra Perioden Indtryk af en vis Tilfældighed ved Hensættelsen i Jorden af disse (jvfr. Urnen fra Sædding). Store Begravelsespladser, som kendes fra Keltisk Tid (Orre, Jernved) kendes ikke fra Romertiden.

I en Tankgrav tæt Nord for Jernbanen i Veldbæk, fandtes 2 Smaagruber af lignende Karakter som de i Sædding fundne. Af de faa udgravede Lerkarrester var alle Randskaarene udtalt romerske, med fortykkede, profilerede Rande.

Her saas ogsaa en ca. 50 cm dyb og 30–40 cm bred Grube, der tydeligt med et eller andet Formaal har været brugt som Ildsted. Bunden var dækket med et tykt Lag Aske og Trækul, samt ildsværtede og skørnede Sten. Den er saa senere blevet fyldt op med Sten og mørkfarvet Jord. En lignende Forekomst, med velbevaret Trækul, fandtes forøvrigt i Gjesing mellem Varde Landevej og Jernbanen. Om disses Brug og Alder kan der næppe siges noget sikkert.

Lange Strækninger af Tankgravens Sider var afstivet med Faskiner, der først blev fjernede umiddelbart før Tildækningen. Her kan enkelte Forekomster

være forblevet upaaagtede. Derudover har der næppe været mere af arkæologisk Interesse i Esbjergens Tankgravs-System. Fund, der ændrer det allerede kendte Billede af Egnens Oldtidsbebyggelse, er der ikke fremkommet, det var heller ikke at forvente.

Bemærkelsesværdigt er det, at de fleste Oldtidslevn er fundne paa Højdedraget omkring Sædding Skole, her maa have ligget en større, ret samlet Boplads gennem Romersk Jernalder. Man kan vist uden videre sætte dette i Forbindelse med, at Navnet Sædding, som de fleste andre -ing-Stedbetegnelser er opstaaet i Romertiden. Vi maa her staa overfor de sparsomme Rester af den Bebyggelse, der, omend den vel ikke er den ældste paa Pladsen, saa dog er den, der har givet Byen Sædding Navn.
